

PROGRAM PODPORY
**ČESKÉHO
KULTURNÍHO
DĚDICTVÍ
V ZAHRANIČÍ**

Závěrečná zpráva o působení lektorky/lektora

Akademický rok: 2016/2017

Destinace (země, město): Rakousko, Vídeň

Jméno, příjmení: Mgr. Ctirad Sedlák

Organizační začlenění výuky češtiny na Vídeňské univerzitě

Český jazyk se na Vídeňské univerzitě vyučuje už déle než 240 let. V roce 1775, kdy byla výuka češtiny zavedena, šlo v měřítku celé habsburské monarchie o první živý cizí jazyk, který bylo možné studovat na univerzitní úrovni. Dnes je nejstarší bohemistické pracoviště světa součástí Ústavu slavistiky (Institut für Slawistik) Fakulty filologie a kulturních studií (Philologisch-Kulturwissenschaftliche Fakultät). Ústav nabízí bakalářské studium slavistiky (ve starším a mladším organizačním modulu), magisterské studium jednotlivých slovanských filologií (mezi nimi i bohemistiky) a studium učitelství (opět ve dvou organizačních modulech).

Studenti bakalářského studia mají předepsanou výuku vybraného slovanského jazyka v průběhu šesti semestrů (Grundlagen, Ausbau 1-3, Vertiefung 1,2). Minimálně jeden semestr musí věnovat dalšímu slovanskému jazyku. Studenti magisterského programu pokračují ve studiu češtiny v kursech Kompetente Sprachverwendung 1 a 2 (Kompetentní užívání jazyka) a volí si třetí slovanský jazyk.

Učitelské studium se dělí na dva úseky, které více méně odpovídají klasickému členění na bakalářské a magisterské studium, a předpokládá absolvování stejných kursů praktické výuky češtiny, tj. Grundlagen až Kompetente Sprachverwendung.

Kromě vlastních studijních programů nabízí Ústav slavistiky i tzv. Erweiterungscurricula (rozvíjející či rozšiřující curricula), do některých slavistických předmětů se tedy mohou zapsat i studenti z jiných oborů. To se týká i výuky češtiny a reálií.

Další informace: <http://slawistik.univie.ac.at/>, <http://bohemistika.webnode.cz>

Současný vývoj

V posledních letech vídeňská slavistika zaznamenává úbytek studentů, a to jak v absolutních číslech (imatrikulovaných studentů bylo v zimním semestru 2013 přibližně 250, v zimním semestru 2016 175), tak i v případě studentů s úspěšně absolvovanou úvodní zkouškou Steop, která je podmínkou pokračování ve studiu (Studienanfangs- und Orientierungsphase; 126 v roce 2013, 65 v roce 2016). Citelný byl pokles účastníků kursu Čeština jako druhý slovanský jazyk: místo 31 zapsaných studentů v zimním semestru 2013 si tento předmět vybíralo v následujících letech 16-18 osob. (Z didaktického hlediska to ovšem bylo ku prospěchu věci.)

Prof. Hana Sodeyfi, která působila na vídeňské slavistice více než 30 let a byla stálíci zdejší bohemistiky, odešla letos v létě do důchodu a od zimního semestru 2017 ji nahradí dr. Naděžda Salmhoferová. V souvislosti s touto změnou a se změnou na pozici lektora MŠMT byla pro zimní semestr 2017 upravena náplň práce obou vyučujících v souvislosti s výukou češtiny: předměty, které dosud učila buď prof. Sodeyfi jako stálá vyučující, nebo já jako hostující lektor, budou nyní vedeny oběma lektory.

Náplň práce českého lektora

V zimním semestru jsem stejně jako v předchozích letech třikrát týdně vyučoval předmět Tschechisch als zweite slawische Sprache (čeština jako druhý slovanský jazyk) a jednou týdně tzv. Areal- und kulturwissenschaftliches Konversatorium (seminář věnovaný českým reáliím), tentokrát k tématu formování novodobého českého národa.

V letním semestru mi opět byly přiděleny čtyři předměty:

- 1) jazykový kurs pro pokročilé bohemisty (Vertiefung 2)
- 2) dvě „konverzatoria“, jedno věnované recepci francouzského naturalismu v české, slovenské, polské a ruské literatuře (francouzský pozitivismus, programatické texty raného naturalismu, recepce naturalismu v českém tisku, V. Mrštík, M. A. Šimáček, G. Zapolska, I. Bunin, L. Nádaši-Jégé...), druhé zaměřené na rozšiřování slovní zásoby a stylistiku.

- 3) přednáška k českým reáliím (Einführung in die tschechische Areal- und Kulturwissenschaft)

Vzhledem k tomu, že jednotlivé předměty mohou být navštěvovány studenty různých slavistických i neslavistických oborů, nebyli mezi mými studenty zdaleka jen bohemisté. Naopak, tři čtvrtiny mé výuky v zimním semestru se týkaly nebohemistů (studentů, kteří si zapsali češtinu jako *druhý* slovanský jazyk k tomu, který studují jako hlavní). Pokročilý kurs češtiny (tzv. Vertiefung) je určen bohemistům, ale konverzatoria a přednášky jsou otevřeny všem. Vyplývá z toho, že lektor téměř veškerou výuku vede v němčině, jen ve Vertiefung lze používat češtinu jako vyučovací jazyk. V letošní skupině jsem pozoroval jen malé rozdíly v ústním a písemném vyjadřování, s porozuměním nebyly větší problémy.

Němčina jako vyučovací jazyk „faktografických“ předmětů je pro mě jako pro bohemistu-germanistu přirozená, proto jsem se mohl v roce 2015 ujmout i přednášek z českých reálií a v následujících dvou letech v nich pokračovat. Jako doplněk k sekundární literatuře ke zkoušce z reálií i pro účely „konverzatorií“ překládám pro studenty různé texty do němčiny, především však při koncipování nových kursů vyhledávám texty, které jsou dostupné v německých překladech nebo byly přímo psány německy.

Např. v semináři o naturalismu bylo možné používat německé překlady známých autorů (Zola, Goncourtové, Zapolska, Bunin), ale české a slovenské naturalistické texty, ukázky soudobé publicistiky apod. v překladech k dispozici nejsou. Některých textů se mohli ujmout studenti s hlubšími znalostmi češtiny a prezentovat je ostatním, kratší texty jsem překládal do němčiny, z delších jsem pořizoval výňatky. Jediná monografie k tématu českého naturalismu je – v tomto případě naštěstí – psaná německy. V semináři o národním obrození a kultuře 19. století byla němčina jako vyučovací jazyk vzhledem ke koncepci kursu přednostní, protože společná znalost němčiny umožňovala celé skupině číst německy psané prameny z doby raného obrození.

Z praktického hlediska osvojování češtiny je však škoda, že kvůli ohledům na nebohemisty a potřebě vyučovacího jazyka srozumitelného všem (včetně několika českých studentů, kteří ve Vídni studují) nemůžu dát bohemistům větší možnost používat češtinu na odborné úrovni. Dá se však předpokládat, že by odborné používání češtiny některým méně pokročilým bohemistům činilo potíže. Za čtyři roky jsem měl jen jednou štěstí na skupinu, v níž byli všichni studenti schopní a ochotní číst literární texty v češtině. Na druhou stranu, práce s německými překlady primárních textů má i své výhody. Některé Kunderovy romány není možné sehnat v českém znění – čtenáři vládnoucí němčinou si je však mohou přečíst. V případě Ladislava Mňacha (uvádím slovenského spisovatele jako autora, jehož dílo bylo i součástí české veřejné debaty doby tání) lze srovnávat první (ilegální) vydání jeho Opožděných reportáží s vydáním oficiálním, sledovat jeho polemiky v německém tisku, zabývat se jeho německojazyčnou tvorbou po r. 1968 atd. Navíc platí i argument, že studium češtiny a české kultury mimo Českou republiku by mělo na zahraničních bohemistech zanechat jisté pozitivní stopy: jim i bohemistice samotné pomůže, když budou znát a umět něco trochu jiného než bohemisté čeští.

Jako literárněvědně zaměřený bohemista jsem vítal, že velká část mé pracovní náplně spočívala právě ve vedení tzv. konverzatorií a v přednáškách z reálií a nikoli jen v praktické výuce češtiny jako cizího jazyka. V zimním semestru 2016 představovala kulturní studia („reálie“) čtvrtinu mých hodin, v letním semestru 2017 polovinu (jedno konverzatorium bylo jazykově zaměřené). Je vidět, že lektor není na zdejším ústavu považován primárně za učitele jazyka – může ve výuce uplatnit výsledky své odborné činnosti a sám navrhnout témata seminářů.

Metody a učebnice

Do předmětů věnovaných praktické výuce jazyka se hlásí i rodilí mluvčí (rakouští Češi, čeští studenti na stipendijních pobytech či studující standardně v Rakousku), mezi úplnými začátečníky se objevují také

slovenští mluvčí, jejichž pasivní znalost češtiny je samozřejmě značně od počátku lepší než v případě ostatních, a do kursu češtiny jako druhého slovanského jazyka chodí kromě slavistů i neslavisté. Všechny tyto kombinace kladou na lektora nároky organizační povahy. Je třeba vytvořit program pro všechny, mít trpělivost s neslavisty, kteří nejsou zvyklí na flexivní charakter češtiny, a nespolehat se příliš na slavisty s jejich znalostmi jiných slovanských jazyků (většinou tyto znalosti způsobují spíše interference, než že by relevantně pomáhaly).

U rodilých Čechů a slovenských mluvčích s dobrou úrovní češtiny je možné nabídnout modulovou zkoušku – oficiální řešení, díky kterému se může student přenést přes kurs, jehož obsah už dávno zná. Nelze ale studenta do modulové zkoušky nutit, stejně jako po něm nelze žádat, aby se učil pokročilejší látku jen proto, že je rodilý mluvčí nebo ovládá češtinu na mnohem vyšší úrovni než ostatní studenti v kursu. Vídeňská univerzita oficiálně nerozlišuje rodilé mluvčí, neexistuje definice ani způsob, jak rodilého mluvčího identifikovat. Vyplývá z toho, že někteří studenti si mohou zapsat např. základy češtiny, přestože je čeština jejich mateřštinou, a mohou se také domáhat známky za aktivity, které jim zdaleka nejsou přiměřené, takže v podstatě dostávají jedničky „zadarmo“, případně horší známky, což není dobrou vizitkou českých gymnázií, z nichž přicházejí... Takové situace jsou teoreticky možné, protože systém je umožňuje, v praxi jsem se však setkával převážně se studenty, kteří oceňovali úkoly nad rámec svých povinností a rádi si zlepšovali svou mateřštinu.

Zároveň lze u slovanských rodilých mluvčích pozorovat značné rozdíly ve znalostech němčiny. Někteří studující nemohou dostát formálním nárokům kladeným na seminární práce, písemné zkoušky apod. Jde o kusé znalosti terminologie a odborného jazyka (příklady: „*tschechischer* König Karl IV.“, „rakouský rod *Asburgo*“, „uherský král *Mattia Corvino*“), někdy i o problémy se základní gramatikou, slovní zásobou, srozumitelností. Vídeňská univerzita těmto studentům bohužel nenabízí (a kvůli neexistenci objektivního a oficiálně platného kritéria pro identifikaci rodilých mluvčích ani nemůže nabídnout) výměnu povinných kursů slovanských jazyků za kursy akademické němčiny, které by jim v jejich studiu prospěly mnohem víc než skládání modulových zkoušek z rodného jazyka.

Většina učebnic češtiny jako cizího jazyka je v angličtině a není přizpůsobená potřebám konkrétních mluvčích, v mém případě německých. Německy psané učebnice nejsou vždy vyhovující. Kromě toho, rakouští mluvčí mají určitá specifika, kterým je třeba věnovat pozornost (např. malá schopnost vyslovit znělé souhlásky, především /z/). Prof. Hana Sodeyfi, která vyučovala do letošního léta češtinu na všech stupních pokročilosti, vytvářela modulové zkoušky a vůbec byla hlavní figurou výuky češtiny v Ústavu slavistiky, používala svou vlastní učebnici, kterou napsala s prof. S. M. Newerklou: *Tschechisch. Faszination der Vielfalt*. Jelikož bylo v zimním semestru třeba sjednotit látku a tempo kursu Grundlagen prof. Sodeyfi s mým kursem češtiny pro začátečníky, aby moji studenti mohli v letním semestru pokračovat právě u prof. Sodeyfi, používali jsme tuto učebnici jako rámec, podle něž bylo možné sledovat, jak rychle pokračujeme, ale z větší části jsme se spolehnali na moje vlastní pracovní listy, cvičení a texty. V letním semestru jsem u pokročilých a v jazykovém „konverzatoriu“ používal učebnici *Čeština pro život* Aleny Nekovářové, ale převážně vlastní materiály.

Jako zvláštní pomůcku pro všechny studenty provozují internetové stránky, kde studenti najdou materiály ke stažení, informace o testech a domácích úkolech, odkazy, seznam knih a dalších médií, která patří lektorátu: <http://bohemitika.webnode.cz/>. Tyto stránky jsem zřídil už během svého působení na Jagellonské univerzitě v Krakově a osvědčily se, v současnosti je samozřejmě vedu především v němčině, protože slouží i nebohemitům. Vídeňská univerzita poskytuje pracovníkům e-learningovou platformu Moodle, kterou bych mohl používat místo vlastních stránek, ale informace na ní by byly přístupné jen studentům regulérně zapsaným a já jsem zatím v každém předmětu měl studenty, kteří teprve během semestru řešili problémy se zápisem. Jelikož by byli z platformy Moodle vyloučeni, zůstávám u svého osvědčeného způsobu.

Další aktivity

Na jaře 2017 se na vídeňské slavistice konal druhý ročník symposia Překlad jako didaktický nástroj ve výuce cizích jazyků pořádaný ve spolupráci s Univerzitou Palackého v Olomouci a organizovaný prof. Sodeyfi a dr. Evou Marií Hrdinovou. Na tomto sympoziu jsem vystoupil s příspěvkem o příznakových jazykových prostředcích v uměleckém překladu.

V rámci přednášek z českých reálií jsem promítal filmy Světáci a Zámek v Čechách a spolu se studenty k nim vytvořil německé titulky. Tyto titulky jsou případným zájemcům z řad kolegů samozřejmě k dispozici.

Drobnosti: prof. Sodeyfi a její studenty jsem doprovodil na exkurzi na Masarykově univerzitě v Brně, kterou pořádala v květnu 2017. Pravidelně se účastním přednášek hostujících profesorů z ČR.

Co je opravdu důležité pro případné zájemce o lektorské místo ve Vídni: univerzita nabízí svým zaměstnancům množství různých kursů a seminářů v rámci celoživotního vzdělávání (Personalentwicklung). V uplynulých semestrech jsem této skvělé příležitosti intenzivně využíval a díky tomu, že kursy jsou dobře vedené a skutečně zaměřené na praxi, jsem mohl některé poznatky a dovednosti rovnou zapojit do výuky. Příjemné bylo i to, že jsem z každého kursu získal certifikát. Vstupní školení pro nové učitele Vídeňské univerzity jsem absolvoval (dobrovolně: lektori s mým statutem tuto povinnost nemají) už v prvním roce svého působení.

Hmotné zajištění

Na pracovišti nemají lektori každý svou pracovnu: kabinet, do nějž je přidělen český lektor, je oficiálně využíván asi 35 lidmi, ale jelikož jde z velké části o externí lektory, kteří přicházejí na pracoviště zpravidla jen na dobu své výuky, pracovna je prakticky stále volná. Vybavená je dostatečně: několik stolů, tři nové, velmi rychlé počítače, rychlá tiskárna, uzamykatelné skříňky. Vzhledem k velkému množství knih, kterými je vybaven český lektorát, máme k dispozici mnohem větší úložné prostory než ostatní lektori. V minulosti se uvažovalo o přesunutí místa pro českého lektora do pracovny pro emeritní profesory, ale zatím nic nenaznačuje, že by tato změna měla proběhnout.

Učebny jsou vybaveny všechny stejně, takže je předem jasné, na jakou techniku se člověk může spolehnout i v případě místnosti, kterou zatím nezná. V každé učebně je tabule na fixy, projektor, počítač, zpětný projektor („meotar“). V ústavu jsou dvě kopírovací místnosti s kopírkami, které fungují i jako velmi rychlé scannery, a s řezačkou papíru, což je pro učitele jazyků podstatná pomůcka. Příklad kancelářského papíru je prakticky neomezený, naopak kopírování se striktně reguluje: lektor dostane kartu na 100 kopií/semestr, další karty si musí kupovat. Tisk regulován není.

Univerzita platí svým zaměstnancům očkování proti chřipce a přispívá na očkování proti encefalitidě. Veškeré kursy v rámci celoživotního vzdělávání jsou pro zaměstnance zdarma.

Zaměstnavatel se nijak nezabývá ubytováním lektorů.

Pro jistotu připomínám, že při podávání daňového přiznání v ČR je – navzdory četným opačným tvrzením v sebeodbornějších internetových poradnách – možné na příjmy z Rakouska uplatnit institut vynětí.

Univerzitní kampus, trakt, v němž sídlí slavistika. Areál začal vznikat na konci 17. století jako invalidovna. Josef II. ji přeměnil na Všeobecnou nemocnici. Na konci 19. století tu několik let působil mladý Sigmund Freud: jedno z malých oken v mezipatře vede do jeho někdejší pracovny. Univerzita sídlí v areálu bývalé nemocnice od 90. let.